

Ivana Pantelić,
*Partizanke kao građanke: društvena transformacija
partizanki u Srbiji 1945–1953,*
Institut za savremenu istoriju, Evoluta, Beograd 2011, str. 219

Књига Иване Пантелић је дорађена верзија магистарске тезе *Друштвена еманципација партизанки 1945–1953*, која је одбрањена на Катедри за интердисциплинарне студије Филозофског факултета у Београду. Својим предметом и методологијом представља освежење у српској историографији, посебно у оном делу историографије који се бави историјом жена.

Ивана Пантелић је пажњу посветила истраживању друштвене еманципације учесница Народноослободилачког (партизанског) покрета у годинама непосредно после ослобођења земље. Ради се о важној теми, коју је српска историографија готово заобишла, иако се, мада недовољно, бавила историјом жена. Њена важност произлази из чињенице да је у партизанском покрету учествовало до краја рата, према доступним подацима, близу 100.000 жена, што је од укупног броја припадника покрета преко 12 одсто. Томе треба додати да је у рату погинуло или умрло 25.000, а рањено 40.000 партизанки. Због тога је и битан одговор на питање како су се те жене прилагодили мирнодопском начину живота, какав су имале положај и утицај у друштвеном животу после рата?

Ауторка је настојећи да пружи један квалитетан научни одговор на постављено питање употребила интердисциплинарни приступ, комбинујући историјске, социолошке и антрополошке методе. Истраживање је засновала на необјављеној архивској грађи која се налази у Архиву Југославије, Архиву Србије, Историјском архиву Београда, периодици (дванаест дневних листова и часописа), мемоаристици и постојећој литератури. Посебан значај за истраживање ове теме, али и за њен квалитет, имали су разговори које је ауторка обавила са учесницама партизанског покрета. Ти интервјуи имају и шири значај него што су прикупљена сазнања за писање рада о еманципацији бивших партизанки. Они су прилика да се с обзиром на године старости саговорница забележе њихови искази, виђења и ставови о том времену. На тај начин, заправо, остало је сведочанство и о њиховом личном животу, који никад није само лично, већ и често колективно.

У композиционом погледу, књига садржи поред предговора, увода и закључка седам поглавља: првих пет представља хронолошко-тематско сагледавање процеса друштвене еманципације партизанки у рату и после њега, док су последња два посвећена биографијама партизанки које су биле предводнице еманципације жена после 1945. године, као и установама у којима су оне биле активне.

Пратећи како је изгледала еманципација партизанки у рату, Ивана Пантелић је истакла да иако је Комунистичка партије Југославије настојала да придобије жене, оне нису биле значајније присутне ни у њеном чланству, ни у руководству. То је, с друге стране, утицало на ограничено учешће жена у покрету. Међутим, одлике устанака (масовност, промена начина ратовања и сл) утицале су да жене добију значајнију улогу. Према подацима које износи, у првим партизанским јединицама жене су чиниле између два и 20 одсто. Оно што је занимљив податак за који се претпостављало, а овим истраживањем је и доказано, додуше на ограниченом узор-

ку, јесте чињеница да су жене улазиле у Партију и/или у партизанске редове водећи се личним (пратећи брата, момка или пак пријатеље) и родољубивим мотивима. Посебно је значајан закључак да тежња за еманципацијом и равноправношћу није била доминантна међу партизанкама, већ одбрана земље и револуционарне промене. Ауторка, је компарирајући различита искуства учешћа жена у сличним војскама, показала да су оне, иако нису биле равноправно заступљене у телима Партије и партизанске државе, „сразмерно присутније у НОВ-у него у већини сличних војски, а добиле су и више одликовања, више него припаднице Црвене армије.“

Победа НОП-а јесте, како ауторка уочава, донела формалну еманципацију жена у земљи, али је посебно важно, с гледишта теме, да су партизанке, с обзиром на бројчану присутност у покрету, допринеле њеној аутохтоности. Улога Антифашистичког фронта жена у том процесу, бар формално гледано није била мала, пошто је у односу на предратне женске организације омогућила масовније организовање жена и успостављање општих циљева њихове еманципације. Жена еманципатроска улога није спорна и она је била видљива у мобилизацији жена, описмењавању, просвећивању и подстицању изградње обданишта, вртића и сл. То је омогућило да жене имају већу проходност у запошљавању, а онда и економску самосталност. Међутим, како указује истраживање, деловање ове организације је било не само контролисано, већ сведено на активност веома уског круга жена партијских и државних функционерки које су биле бивше партизанке. Ова организација после великих промена 1950. године није успела да опстане, нити да се трансформише.

За проучавање друштвене еманципације бивших партизанки Ивана Пантелић територијално узима простор Народне Републике Србије. Она закључује да је укључивање бивших партизанки у ново друштво било лакше и једноставније него што је то било са осталим женама. Оне су биле учеснице рата и покрета који је победио. Оне су биле те које су носиле оружје, ризиковале живот и равноправно се бориле са мушкарцима на бојном пољу. Улога ратника-борца била је и у рату, а посебно после њега, цењенија него улога илегалке на окупираној територији или чланице санитета. То им је, као и припадност Партији, давало ону посебност у положају и омогућавало утицај и лако интегрисање у друштво. Оне су биле и предводнице првог таласа послератне еманципације. Могло би се рећи, како то истиче ауторка, да су биле узор и модел који се следи. Тако је удео бивших партизанки у структурама државне власти био невелик, онакав какав је био у периоду рата. У првој послератној влади 1945–1948. од 14 министара једина жена, бивша партизанка, била је Митра Митровић. Тај број се унеколико повећао до 1948. када је влада проширена на 22 министарства, па су тада на челу три министарства биле Митра Митровић, Спасенија Бабовић и Милка Минић. Занимљив је податак да је међу 65 запослених чланова Председништва владе и министарства НР Србије 1948. који су били чланови КПЈ, било 18 жена из редова бивших партизанки. Наравно, у анализи њиховог послератног положаја и утицаја не губи се из вида чињеница да би после рата и без посебног положаја који су имале бивше партизанке у новом друштву била успостављена законска равноправност жена и да би дошло до њихове постепене еманципације. Међутим, утицај које су оне имале, иако није занемарљив, није био велики. Ауторка указује на неколико основних препрека њиховом ширем утицају на процес еманципације жена у друштву: прво, у телима

Партије и државе тих првих послератних година налазила се једна те иста група од десетак истакнутих бивших партизанки; друго, у ту групу се тешко улазило; треће, осим ретких чланица те групе које су обављале високе партијске и државне послове (Митра Митровић, Спасенија Бабови, Вида Томшич), већина није имала озбиљнији утицај на друштвени живот; четврто, највећи број бивших партизанки преузео је прве радне обавезе у мирнодопским условима и ту углавном остао, да би после неколико година оформио породице, што је у потпуности апсорбовало њихово време; пето, бивше партизанке су биле посебна и повлашћена група, и као такве имале бројне привилегије и сл.

У раду је пажња посвећена и питању репресије над бившим партизанкама које су се определиле за Резолуцију Информбироа. Ауторка указује да су оне представљале мали део те кажњеничке групације, у складу са њиховом присутношћу у телима Партије. Показује и да је честа појава била да су осуђиване само зато што су им мужеви, браћа или пријатељи били осуђени.

Уколико бисмо једном реченицом могли да изведемо закључак, онда би се он сводио на следеће: првобитан талас друштвене еманципације после рата био је резултат општих друштвених кретања после рата (формално, законодавно изједначавање жена и мушкараца), али је активност бивших партизанки била, како то закључује и ауторка, њен важан и, можда, највидљивији облик.

На крају, желимо да укажемо и на два прилога, који ће, верујемо, бити веома занимљиви и другим истраживачима. Један се односи на упитник који је ауторка користила приликом интервјуа, а други на примере интервјуа које је водила са Хертом Хас, Браниславом Браном-Перовић Нешковић и Невенком Петрић-Лалић.

Мр Наташа МИЛИЋЕВИЋ

Миомир Гаталовић,
*Дарована слобода. Партија и култура
у Србији, 1952–1958,*

Институт за савремену историју, Београд, 2010, стр. 350

За истраживаче, поготово историчаре, проучавање културе у прошлости представља веома „склизак“ терен, с обзиром да је култура, њени аспекти и утицаји, теоријски до краја недефинисан појам, пун контроверзи и различитих поимања. Имајући ово у виду, пред истраживача ове проблематике поставља се сложен, али и веома изазован задатак. Мр Миомир Гаталовић (1981), истраживач-сарадник у Институту за савремену историју, прихватио се овог захтевног посла. Као плод Гаталовићевог истраживачког рада на магистарској тези пред нама је књига *Дарована слобода. Партија и култура у Србији 1952–1958*. Књига је изашла као део пројекта *(Не)успешна интеграција-(не)довршена модернизација: међународни положај и унутрашњи развој Србије и Југославије 1921–1991*, Института за савремену историју, а који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.